

W dniach **20-21 listopada 2013r.** ROPS w Krakowie zorganizował seminarium **pt. „Pomoc dziecku – ofierze przemocy, w pracy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej”**

Seminarium poprowadziła **Pani Anna Wojciechowska.**

Podczas spotkania podjęto następujące zagadnienia:

Dzień I

1. symptomy krzywdzenia dziecka,
2. adaptacja do nowych warunków dziecka krzywdzonego umieszczonego w pieczy zastępczej
3. budowanie kontaktu z dzieckiem krzywdzonym,(odbudowywanie zaufania do dorosłych)
4. formy pomocy dziecku –ofierze przemocy,

Dzień II

5. omówienie metody pracy wykorzystywanych w pracy z małoletnią ofiarą przemocy oraz dostosowanie ich do specyfiki pracy rodzinnej pieczy zastępczej,
6. zasady współpracy z przemocową rodziną biologiczną dziecka (w tym komunikacja w sytuacjach trudnych i konfliktowych)
7. współpraca interdyscyplinarna – budowanie współpracy z innymi instytucjami
8. omówienie konkretnych przypadków z pracy uczestników szkolenia.

Najważniejsze informacje podjęte podczas seminarium, dotyczące mechanizmów przemocy, które należy uwzględnić diagnozując sytuację rodziny:

- Kontakt z przemocą w rodzinie budzi u osoby pomagającej nieprzyjemne emocje (złość, poczucie bezradności, smutek, poczucie winy). Dlatego też osoby stykające się z przemocowymi rodzinami mają tendencję do niezauważania i zaprzeczania istnienia przemocy w rodzinie (np. „Tam nie ma przemocy, no może tylko psychiczna”, „To tylko konflikt małżeński”, „Może i dzieci są źle traktowane, ale one są takie niezdolne, że nie da się inaczej”). Osoby pomagające rodzinie przemocowej są bardzo mocno narażone na wpływ przemocowych mechanizmów działania sprawcy, opisanych poniżej. Mogą być wykorzystywane przez sprawców jako osoby mające osądzić i potępić ofiarę(np. „Sama pani widzi pani, jak ona mnie traktuje”).
- Sprawcy przemocy najczęściej zaprzeczają stosowaniu przez siebie przemocy. Wypierają się faktów, dotyczących krzywdzenia dziecka. Często stosując przemoc znajdują się pod tak wielkimi emocjami, że następnego dnia nie pamiętają swoich działań ani słów.
- Sprawcy przemocy minimalizują szkodliwy wpływ swoich działań na dzieci. Twierdzą, że ich działania nie są przemocą i nie szkodzą domownikom. Zastaniają się swoimi dobrymi intencjami (np. „Muszę pilnować dzieci, żeby dobrze zachowywały się w szkole”)

- Sprawcy przemocy obwiniają za swoje działania dziecko/współmałżonka. Tłumaczą, że ich czyny były spowodowane złym zachowaniem innych (np. „Gdyby dziecko nie przyniosło tyle uwag, nie musiałbym być tak ostry dla niego”, „Żona nigdy nie potrafi gospodarować pieniędzmi, więc nie mogę jej zapewniać pieniędzy na utrzymanie domu”).
- Sprawcy przemocy szukają koalicji z koordynatorem pieczy zastępczej przeciwko ofierze. Czekają, aby koordynator potępił dziecko (lub współmałżonka – ofiarę) za złe zachowanie, co w ich rozumieniu będzie czytane jako przyzwolenie na przemoc.
- Sprawcy przemocy czerpią wiele korzyści ze stosowania przez siebie przemocy. Jest to taktyka sprawowania władzy i kontroli nad rodziną, z której trudno zrezygnować. Mają przekonanie, że jeśli zaprzestaną takiego trzymania w ryzach rodziny, to wszystko się rozpadnie (np. dzieci przestaną się uczyć, pograżą w złym towarzystwie, nie będzie na nic wystarczało pieniędzy, będą zdradzani).
- Przemoc w rodzinie przebiega w cyklach. Bez korzystania z pomocy z zewnątrz jest prawie niemożliwe, aby przemoc w rodzinie się zatrzymała. Okresy poprawy zazwyczaj wskazują na fazę cyklu przemocy (miodowy miesiąc), a nie na realną zmianę (jeśli sprawca nie pracuje nad swoim zachowaniem). Stąd też częste wahania osób pomagających w rodzinie: czy warto interweniować, jeśli aktualnie nie dzieje się nic poważnego? Należy pamiętać, że jeśli przemocowa rodzina nie korzysta z pomocy, to prędzej czy później dojdzie w niej do aktu przemocy. Zaniechanie interwencji, kiedy wiemy, że w rodzinie miała miejsce przemoc oznacza dla rodziny (dzieci, sprawcy), że po cichu na nią przyzwalamy.
- Przemoc pogłębia się w czasie. Doświadczenie pokazuje, że bez interwencji z zewnątrz w rodzinie będą kolejne, coraz to poważniejsze akty przemocy.

Objawy przemocy u dziecka:

Fizyczne symptomy krzywdzenia dziecka:

- sińce i obrzęki na twarzy, ramionach, klatce piersiowej, plecach, pod pachami, po wewnętrznej stronie ud i ramion;
- otarcia naskórka po wewnętrznych stronach kończyn, pod pachami, na żebrach, na plecach;
- krwawe pręgi i regularne przebarwienia skóry na plecach, pośladkach, na nogach, stopach, dłoniach;
- obrzęki na dłoniach i stopach;
- nietypowe ślady po oparzeniach, np. punktowe po gaszeniu papierosa na skórze, oparzenia w innych miejscach niż kończyny, ale także „oparzenia skarpetkowe” na stopach małego dziecka;
- blizny na ciele, blizny za uszami, na głowie, trwałe ubytki włosów (powstałe w wyniku wrywania włosów razem ze skórą);
- częste złamania;
- trudność w chodzeniu lub siadaniu;
- zwiększona wrażliwość na dotyk;

- konieczność częstego korzystania z ubikacji;
- ospałość, apatia, brak koncentracji;
- brak kontroli fizjologicznej u dziecka powyżej 4 roku życia (moczenie się, wymioty, zanieczyszczanie się stolcem);
- ssanie palca, obgryzanie paznokci;
- skarżenie się na częste bóle głowy lub brzucha;

Psychiczne symptomy krzywdzenia dziecka:

- nieustanne napięcie emocjonalne (nerwowość, napięcie w ciele);
- nieustanna czujność, dziecko nie rozluźnia się;
- duży lęk i niepokój, dziecko nieustannie czegoś się boi;
- brak żywej reakcji w sytuacjach wywołujących emocje, np. przy okazji skaleczenia czy bolesnego zabiegu medycznego, brak reakcji w sytuacjach, które u innych dzieci wywołują płacz; dziecko sprawia wrażenie, jakby wszystko było mu obojętne;
- tłumiony płacz lub ciche popłakiwanie w ukryciu;
- niska samoocena, obniżone poczucie własnej wartości;
- nadmiarowe przywiązanie do rodziców – sprawców przemocy;
- wycofywanie się z relacji z dziećmi i dorosłymi, izolowanie się od grupy;
- dziecko jest nieustannie smutne, przygnębione;
- zmienność nastrojów – przeskoki od radości do rozpacz;
- nadmierne wyczulenie na sygnały bycia odrzucanym (gesty, słowa innych krytykujące dziecko)
- opóźnienia w rozwoju mowy, rozwoju ruchowym, rozwoju poznawczym;
- trudności w uczeniu się;

Zasady udzielania wsparcia

- Pomagając dziecku, które jest dotknięte przemocą, jako priorytet należy uwzględnić zapewnienie dziecku bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego. Dziecko, aby mogło korzystać z pomocy i leczyć swoje rany musi być pewne, że sprawca w żaden sposób mu już nie zagraża, bo albo jest od niego odseparowany, albo różne służby pomocowe (np. policja, kurator, pracownik socjalny) będą dbały o to, aby sprawca nie sięgnął już po przemoc. Jest to warunek niezbędny i podstawowy, bez jego spełnienia inne działania będą przez dziecko odbierane jako pozorne i nie przyniosą oczekiwanej pomocy.
- Praca z dzieckiem, po zapewnieniu mu fizycznego i psychicznego bezpieczeństwa od sprawcy, powinna zmierzać w kierunku przywrócenia mu poczucia wpływu na własne życie,

decydowania o sobie, własnych myślach i uczuciach. Dziecko, które przez lata było trenowane w posłuszeństwie sprawcy, bez względu na własne potrzeby czy emocje, potrzebuje ponownego pokazania mu, że jego potrzeby, opinie czy emocje mają znaczenie dla innych, są brane pod uwagę czy respektowane.

- Kolejnym kierunkiem pracy jest budowanie konstruktywnej samooceny i tożsamości. Warto wspierać wiarę dziecka w to, że jest osobą wartościową, sprawną w wielu dziedzinach i zdolną do odnoszenia sukcesów.
- Niezwykłym wyzwaniem w pracy z dziećmi po doświadczeniach przemocowych jest niereagowanie agresją na prowokacyjne zachowania dziecka. W sytuacji, kiedy dziecko czuje się zagrożone (bez względu na to, czy są ku temu realne przyczyny), może zachowywać się w sposób agresywny lub prowokujący do agresywnego traktowania. Ważne, by jego opiekun/specjalista z nim pracujący, przeszedł trening w rozpoznawaniu własnej złości i agresywności i asertywnym stawianiu granic.

Rekomendacje do pracy koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej

Opiekując się z dzieckiem z rodziny przemocowej warto dbać o jego emocje i potrzeby na poszczególnych etapach przebywania w rodzinie zastępczej. Poniżej zawarto wskazania, które mogą pomóc dziecku osadzić się w rodzinie, a także być dla niego okazją do reparacyjnych doświadczeń.

Etap umieszczania w rodzinie zastępczej

1. Jeśli to możliwe, warto odpowiednio wcześniej powiedzieć dziecku o tym, że zostanie umieszczone w rodzinie zastępczej. Powinno znać wszystkie możliwe szczegóły mieszkania – datę, godzinę, kto będzie obecny podczas przenosin do rodziny zastępczej. Warto, aby dziecko знаło jak najwięcej szczegółów dotyczących nowego miejsca swojego zamieszkania – kto mieszka w domu, jak wyglądają rodzice zastępczy, w jakim są wieku, jak mają na imię, etc. Należy dziecku przybliżyć, jak będzie wyglądał jego pokój i czy będzie mogło zabrać swoje rzeczy.
2. Należy dziecku stwarzać okazje do dokonywania wyboru, np. które rzeczy chce ze sobą zabrać do rodziny zastępczej, w jakim dniu tygodnia chce w niej być umieszczone, czy się chce kontaktować w danym momencie z rodzicami biologicznymi. Jeśli dane elementy są już zaplanowane ze względów organizacyjnych, należy szukać możliwości choć małego wpływu na swoją sytuację (np. jeśli wiadomo, że umieszczenie zaplanowane jest na dany dzień w godzinach rannych można dziecko zapytać, czy woli być umieszczone o godz. 9 czy 10, w co chce być ubrane tego dnia itp.).
3. Aby zabezpieczyć dziecko przed poczuciem winy za umieszczenie w rodzinie zastępczej warto z dzieckiem porozmawiać na temat powodów umieszczenia go w rodzinie. Należy podać prawdziwe powody w sposób możliwie prosty (np. „Powodem umieszczenia ciebie w rodzinie zastępczej jest to, że twoi rodzice nie potrafili do tej pory zajmować się tobą tak dobrze, jak na to zasługujesz. Kiedy poprawią kilka spraw, m.in. zrezygnują z nadużywania alkoholu, znajdą pracę ...będziesz mógł do nich wrócić”). Warto wprost powiedzieć dziecku, że to nie jego wina, że zostało zabrane od rodziców.
4. Warto powiedzieć dziecku, co się nie zmieni mimo umieszczenia w rodzinie zastępczej (np. że nadal będzie mogło spędzać czas z rodzicami, tylko rzadziej; że zostaje w tej samej szkole; że rodzice

nigdy nie przestaną być jego rodzicami biologicznymi nawet, jeśli trafi do adopcji – w sytuacji kiedy dziecko pyta o taką możliwość lub boi się, że straci rodziców na zawsze).

Okres aklimatyzacji w rodzinie zastępczej

1. Aby zapewnić dziecku bezpieczeństwo fizyczne i emocjonalne, należy w miarę szybko zapewnić dziecku badanie lekarskie zwłaszcza, gdy w rodzinie biologicznej doświadczało przemocy fizycznej lub zaniedbania fizycznego. Warto dziecku ułatwić start w nowej szkole – zwiedzić ją przed rozpoczęciem nauki, zapoznać dziecko z rówieśnikami z nowej klasy mieszkającymi w sąsiedztwie, zapoznać wcześniej z wychowawcą klasy, do której dziecko będzie uczęszczało. Warto poprosić kogoś ze szkoły/przedszkola, aby był tam jeden nauczyciel, który będzie zwracał szczególną uwagę, na to, co się dzieje z dzieckiem – będzie swego rodzaju opiekunem dziecka w nowym miejscu.
2. Aby przywrócić dziecku poczucie wpływu na własne życie warto dawać mu możliwość decydowania o kontaktach z rodzicami biologicznymi. Należy zadbać o to, aby dziecko w każdej chwili miało możliwość zmiany decyzji.
3. W przywróceniu poczucia stabilizacji pomóc może wspólnie ustalony stały plan dnia dziecka oraz wprowadzenie rytuałów (np. po powrocie ze szkoły 5 min. wspólna rozmowa o tym, co się działo w szkole, rytuały związane z jedzeniem, zasypianiem).
4. W celu przywrócenia wiary w siebie i poczucia akceptacji pomóc może nieustanne chwalenie pozytywnych zachowań dziecka, akceptowanie czasem dziwacznych jego zachowań i metoda małych kroków w zmianie tego, co niekorzystne dla dziecka.
5. Planując aktywności dziecka warto pomyśleć o takich, które pomogą mu radzić sobie z silnymi emocjami takimi jak złość, gniew, frustracja. Warto stwarzać dziecku możliwość uspokojenia się, wyciszenia, ale i odreagowania trudnych uczuć.
6. Jeśli widoczne są trudności emocjonalne dziecka należy objąć je opieką psychologiczną.

Kontakt dziecka z rodzicami biologicznymi

1. Jako miejsce spotkań należy wybrać takie, w którym dziecko będzie się czuło bezpiecznie i komfortowo. Miejsce spotkań powinno być przyjazne dzieciom. Przed pierwszym spotkaniem należy ustalić z rodzicami zasady spotkania (np. trzeźwość rodzica, poszanowanie dziecka, tj. nieobrażanie go w żaden sposób). Jeśli dziecko chce, kontakty z rodzicami powinny odbywać się na przewidywanych zasadach (np. ten sam dzień tygodnia i godzina, to samo miejsce).
2. Rozmawiając z dzieckiem na temat jego rodziców biologicznych warto rozmawiać o konkretnych zachowaniach, które muszą zmienić, unikając oceniania ich jako ludzi czy rodziców. Mimo krzywd doznanych ze strony rodziców, dziecko słysząc ich krytykę staje w konflikcie lojalności, który może być ciężki do uniesienia. Można mówić np. „Pracujemy nad tym, aby twoi rodzice potrafili z tobą rozmawiać spokojnie, bez krzyku. Dopóki nie będziemy mieć pewności, że im się to udaje, zawsze będę obecna podczas waszych spotkań”).
3. Warto zapewnić dziecku, że jeśli w czasie spotkań będzie się działo coś, co mu nie odpowiada, może o tym powiedzieć koordynatorowi. Należy upewnić dziecko, że dzięki temu będziemy mogli lepiej zadbać o to, żeby czuło się bezpiecznie i dobrze podczas widzeń.

4. Jeśli dziecko nie chce kontaktów z rodzicami, nie należy go do nich przymuszać. Jeśli po jakimś czasie zmieni zdanie, należy spokojnie zaplanować takie spotkanie pozwalając dziecku współdecydować o jego przebiegu.

5. Warto powiedzieć dziecku, że obecna sytuacja jest przejściowa i służy temu, aby rodzice wprowadzili pewne zmiany w swoje życie i sposób traktowania jego.

Powrót do rodziny biologicznej

1. Małymi krokami należy przygotować dziecko do powrotu do rodziny. Warto rozmawiać o tym, co się zmieniło w jego rodzinie, jakie postępy zrobili rodzice. Należy szczegółowo zaplanować powrót.

2. Warto rozmawiać z dzieckiem o jego uczuciach związanych z powrotem do rodziców. Warto zapytać o to, czego potrzebuje w związku z powrotem (np. zaplanować pożegnanie w obecnej szkole).

3. Należy zapewnić dziecko, że jeśli pojawiłyby się jakieś trudności po powrocie, to najlepszym rozwiązaniem będzie powiedzenie o nich. Można powiedzieć, że prosimy o to, bo boimy się o jego bezpieczeństwo i chcielibyśmy dla niego tego, co najlepsze, a jeśli dowiemy się o czymś złym to zrobimy wszystko, aby mu pomóc.